

Лариса Олександрівна ВДОВЕНКО

доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту,
Вінницький національний аграрний університет
E- mail: vdovenko_larisa@ mail.ru

Тетяна Михайлівна МАРАХОВСЬКА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту,
Вінницький національний аграрний університет
E- mail: tanua5959@mail.ua

Ольга Сергіївна ЧЕРНЕНКО

аспірантка,
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»
E- mail: vd_olichka@ mail.ru

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В
АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

Вдовенко, Л. О. Фінансове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері економіки [Текст] / Лариса Олександрівна Вдовенко, Тетяна Михайлівна Мараховська, Ольга Сергіївна Черненко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 21. – № 1. – С. 225-230. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розвиток сільського господарства України в умовах ринкових перетворень можливий за умови ефективного функціонування підприємництва на селі, зростання прибутковості якого залежить від належного фінансового забезпечення діяльності, що є важливою передумовою розвитку агропромислового виробництва.

Найбільш проблематичним питанням фінансового забезпечення є обмеженість у доступі до кредитних ресурсів підприємств малого і середнього бізнесу, роль яких є досить вагомою та визначальною в розвитку агропромислового виробництва регіонів. З'ясовано причини стримування банківського кредитування з позиції кредитора: високі відсоткові ставки, неефективна кредитна політика, порівняна обмеженість спектра банківських кредитних послуг, незначна кількість кредитних програм для малого і середнього бізнесу, ігнорування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрата ліквідності банківської системи, операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери, та з позиції позичальника: нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, відсутність ліквідної застави в позичальників, неготовність сільського населення до прийняття практики кредитування іншими фінансовими структурами.

Вирішити проблеми належного фінансового забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу зможе завершена і вдосконалена трирівнева система сільськогосподарської кредитної кооперації за умови злагодженої взаємоузгодженої політики, спрямованої на ефективну діяльність усіх рівнів кредитної кооперації, основою якої є Центральний кооперативний банк, що має займати чільне місце у банківській системі України як банк другого рівня та в системі кредитної кооперації – як банк першого рівня, що спеціалізуватиметься на кредитуванні найбільш обмежених у доступі до кредитних ресурсів підприємств малого і середнього бізнесу.

Ключові слова: фінансові ресурси; кредитування; кредитне обслуговування; кредитні спілки; кооперативна кредитна система; процентні ставки; капіталізація; ліквідна застава; підприємницька діяльність.

Larysa Oleksandrivna VDOVENKO

Doctor of Economics,
Associate Professor,
Department of Finance and Credit,
Vinnytsya National Agrarian University
E-mail: vdovenko_larisa@ mail.ru

Tetiana Mykhailivna MARAKHOVS'KA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Finance and Credit,
Vinnytsya National Agrarian University
E- mail: tanua5959@mail.ua

Ol'ha Serhiyivna CHERNENKO

PhD Student
National Science Center "Institute of Agrarian Economy" (Kyiv)
E-mail: vd_olichka@ mail.ru

**FINANCIAL SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES ACTIVITIES IN THE
AGRARIAN SPHERE OF ECONOMY****Abstract**

The development of agriculture of Ukraine in the conditions of market transformation can be provided on condition of the effective functioning of entrepreneurship in rural areas. The growth of its profitability depends on adequate financial provision for their activities, which is an important prerequisite for the development of agricultural production.

The most problematic issue of financial security is the limited access to credit resources of small and medium businesses, while their role is quite important and crucial for the development of agricultural production regions. The reasons of bank lending curbing from the position of a creditor are defined. They are the high interest rates, ineffective credit policy, comparatively limited range of banking credit services, the availability of a limited number of credit programs for small and medium business, the neglect of the specifics of the industry, the low level of capitalization, a loss of liquidity in the banking system, operational risks in banks and in cooperation with enterprises of the agrarian sector and the borrower's position. Among the mentioned risks we can single out the unstable financial position of agricultural enterprises, the absence of liquid collateral from the borrowers, the reluctance of rural population to perceive the practice of lending to other financial institutions.

To solve the problems of adequate financial support for the activities of small and medium business we have developed the three-tier system of agricultural credit cooperatives on the condition of a mutually agreed coordinated policy. The aim of this policy is the efficient operation of all levels of credit cooperation on the basis of the Central cooperative Bank, which should figure prominently in the banking system of Ukraine as a second-tier Bank and in credit cooperation system as a first-tier Bank that will specialize in lending the enterprises of small and average business that are the most restricted ones in the access to credit.

Keywords: *financial resources; lending; credit services; credit unions; cooperative credit system; interest rates; capitalization; liquid collateral; entrepreneurship.*

JEL classification: Q13

Вступ

В умовах трансформаційних перетворень в економіці України головною умовою ефективного функціонування підприємств в аграрній сфері є можливість забезпечення підприємницької діяльності фінансовими ресурсами в необхідних обсягах. Потреба у фінансовому забезпеченні неперервності агропромислового виробництва в умовах ускладнення фінансових відносин та нестабільності в економіці країни не згасає, більше того, нестача фінансових ресурсів негативно відображається на кінцевих результатах підприємницької діяльності.

Фінансові ресурси, перебуваючи у постійному русі, безпосередньо впливають на процес виробництва та на підприємницьку діяльність, оскільки через наявність у своєму розпорядженні ліквідних активів

погашаються поточні зобов'язання підприємства, забезпечується стабільність і конкурентоспроможність підприємства, здійснюється фінансування розширеного відтворення.

Теоретичним і практичним засадам банківської діяльності, кредиту та кредитних відносин, у тому числі в аграрному секторі економіки, присвячені праці В. М. Алексійчука, В. Г. Андрійчука, В. Д. Базилевича, В. А. Борисової, З. М. Васильченко, О. Д. Вовчак, О. В. Гривківської, О. Є. Гудзь, І. С. Гуцала, О. В. Дзюблюка, М. Я. Дем'яненка, О. Т. Євтуха, Т. Т. Ковальчука, В. Д. Лагутіна, П. А. Лайка, Ю. О. Лупенка, І. О. Лютого, М. Й. Маліка, В. І. Міщенко, Л. В. Молдаван, А. М. Мороза, С. В. Науменкової, О. О. Непочатенко, Д. В. Полозенка, П. Т. Саблука, М. І. Савлука, Т. С. Смовженко, П. А. Стецюка, Г. М. Терещенко, М. М. Федорова, Л. М. Худолій, А. В. Чупіса, А. А. Чухно та ін.

Незважаючи на значний внесок науковців у розв'язання проблем кредитування через наближення інтересів суб'єктів кредитних відносин, невирішеними залишаються питання удосконалення фінансового забезпечення (у тому числі за рахунок кредитних ресурсів) саме підприємств малого і середнього бізнесу.

Мета статті

Метою статті є аналіз проблем фінансового забезпечення підприємницької діяльності та пошук шляхів поліпшення кредитування як важливого джерела фінансування діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження

Фінансове забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері є сукупністю економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання ресурсів з різних джерел, при умові використання методів, важелів, інструментів та форм фінансування за наявності відповідного нормативно-правового, організаційного та інформаційного забезпечення з метою їх позитивного впливу на розвиток агропромислового виробництва в аграрній сфері економіки.

Сільськогосподарські товаровиробники здійснюють підприємницьку діяльність за рахунок ресурсів, які сьогодні є недостатніми для самофінансування, а банківське кредитування та інвестування не відіграють суттєвої ролі у підтримці розвитку галузі сільського господарства. Так мізерною є частка капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство як України (у 2013 р. становила 7,1 %), так і регіонів, тоді як обсяг та частка капітальних інвестицій в інші галузі, зокрема в промисловість, будівництво, зростає і становить відповідно 39,5 та 17,3 % відповідно. Також незначною впродовж останніх років є частка прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство України на рівні 1,3 %, а частка кредитів, наданих підприємствам АПК, у загальній сумі наданих кредитів в економіку становить лише 1,7 % [1].

Можливості підприємств аграрної сфери у фінансовому забезпеченні підприємницької діяльності дещо обмежені порівняно з іншими галузями економіки через специфічні особливості ведення агропромислового виробництва, що ставить аграрний сектор у нерівні умови функціонування на ринку і є стримуючим фактором розвитку підприємницької ініціативи на селі.

Нерівні умови функціонування на ринку пов'язані насамперед з обмеженістю доступу підприємств малого і середнього бізнесу до кредитних ресурсів.

Необхідність підтримки діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері регіонів України продиктована лівовою часткою таких підприємств у сільському господарстві. Так у Вінницькій області із 2371 підприємств сільського господарства в 2013 р. 92,8 % з них за розмірами є малими підприємствами, з них 1920 – мікропідприємства. У 2013 р. обсяги реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) підприємств сільського господарства Вінниччини збільшилися порівняно з попереднім 2011 р. з 8015095,7 тис. грн до 9103487,1 тис. грн. або в 1,1 раза. З них обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) малих підприємств та мікропідприємств збільшився за цей же період в 1,5 та 1,7 раза відповідно [2].

Отже, роль підприємств малого і середнього бізнесу у виробництві продукції сільського господарства є вагомою, зважаючи на обсяги їх виробництва, як і вагомою є роль також господарств населення, частка продукції сільського господарства яких у загальних обсягах виробництва продукції сільського господарства Вінницької області є значною (у 2013 р. 40,8 %), хоча порівняно з попереднім роком поступово зменшується (у 2012 р. ця частка становила 53,6 %). Така тенденція до зменшення їх частки буде посилюватися, якщо на державному рівні не будуть створені умови для підтримки саме таких підприємств, які мають обмежені можливості вільного доступу до кредитних ресурсів.

Питання ролі банківського кредиту в системі фінансового забезпечення малого і середнього бізнесу залишається досить гострим і болючим сьогодні, оскільки, незважаючи на особливість, пріоритетність та перспективність розвитку аграрної сфери в економіці країни, її ризиковість змушує банки неохоче і обережно вступати в кредитні відносини з такими підприємствами.

Рябокоть В. П. [3, с. 3] схиляється до думки, що нинішній стан підприємств агропромислового

комплексу «вимагає обґрунтованого визначення стратегічних напрямів здійснення аграрної політики зупинення спаду і забезпечення нарощування обсягів виробництва, відновлення внутрішнього й зовнішніх ринків продовольства, прискорення соціально-економічних перетворень на селі», що можливо, на нашу думку, завдяки сприянню і підтримці розвитку малого і середнього бізнесу як основи розвитку агропромислового виробництва.

Малі і середні підприємницькі структури аграрного сектора досить гостро відчують труднощі з доступом до кредитних ресурсів, оскільки банки, враховуючи ризикованість і специфіку галузі, ставлять завищені до них вимоги, які не в змозі виконати більшість підприємств, що обмежує їх фінансові можливості та дестимулює до здійснення підприємницької діяльності.

Такими вимогами є [4, с. 30–32]:

- сільськогосподарські підприємства, які є юридичними особами з терміном роботи не менше 24 місяців;
- вид діяльності: вирощування зернових і олійних культур; виробництво молока; виробництво м'яса;
- вирощування інших сільськогосподарських культур (за умов наявності контрактів на збут з відомою західною компанією);
- стабільний фінансовий стан і кредитоспроможність;
- відкриття поточного рахунку та переведення оборотів пропорційно до кредитної заборгованості.

З позиції аграрного підприємства: якщо підприємство (суб'єкт малого підприємництва) новостворене і перебуває на етапі, коли найбільше потребує додаткового фінансування – претендувати на банківський кредит воно не може; більшість малих підприємств не мають стабільного фінансового стану, з огляду на специфіку сільського господарства і неможливість передбачити майбутні результати;

– значна маса суб'єктів малого підприємництва не мають коштів для купівлі нової дорогої сільськогосподарської техніки і устаткування, яке пропонується банком; більше того, у них нема потреби у такій техніці – більшість підприємств мають 100-400 гектарів землі, для яких не потрібна техніка, що обробляє тисячі гектарів; такі підприємства купують техніку і устаткування, які уже були у використанні, що вигідніше і економніше; навіть якщо підприємство і бере таку техніку в кредит, то існує ймовірність того, що у нього не буде коштів, щоб погасити 30 % початкового внеску; 18 % річних по кредиту, що значно більше порівняно з Європою. В Італії практикується надання пільгових довгострокових позик для суб'єктів малого підприємництва під 3-5 % річних за ринкової відсоткової ставки близько 15 % [4, с. 30–32].

Дзюблук О. [5, с. 11] вважає, що для суб'єктів малого і середнього бізнесу існує «порівняна обмеженість спектра банківських кредитних послуг, асортимент яких у вітчизняних банків налічує досить обмежену кількість можливих програм співробітництва (це, передусім, кредит на поповнення оборотних коштів, кредит на поточну діяльність, кредит на придбання обладнання), тоді як в країнах із розвинутими ринковими відносинами масштабність і розмаїття форм кредитної співпраці налічує десятки різних програм».

Таку ж думку щодо кредитного забезпечення підприємців підтримує А. Гідулян [6, с. 40-45], який стверджує, що «сьогодні лише десята частина банків має спеціальні кредитні програми для роботи з цим важливим клієнтським сегментом, не кажучи вже про комплексне обслуговування його потреб».

Юхименко П. [7, с. 59] вбачає проблему недоступності кредитних ресурсів для малих і середніх підприємств через «відсутність відповідної законодавчої бази, котра б регулювала іпотеку на землю сільськогосподарського призначення та надійного механізму захисту прав землевласників, що унеможлиблює використання землі як застави для отримання банківського кредиту». Це, на нашу думку, є важливою умовою при наданні кредитів, яку більшість підприємницьких структур не можуть виконати через відсутність відповідної застави.

Перешкодами на шляху розвитку кредитування аграрного сектору є відсутність традицій функціонування агросектору в ринкових умовах, низька культура роботи позичальників із кредитами і недостатній рівень знань позичальників про ринок кредитних послуг, що більшою мірою стосується саме невеликих фермерських господарств [7, с. 61].

Отже, комерційні банки не зацікавлені у кредитуванні підприємств малого і середнього бізнесу в аграрному секторі, і в результаті більшість підприємств залишаються поза сферою інтересів комерційних банків і поза увагою держави через несистемність державної підтримки.

Проблемними питаннями в чинних механізмах банківського кредитування сільськогосподарських підприємств з позиції кредитора визначено: високі відсоткові ставки, неефективну кредитну політику, порівняну обмеженість спектра банківських кредитних послуг, наявність незначної кількості кредитних програм для малого і середнього бізнесу, ігнорування специфіки галузі, низький рівень капіталізації, втрату ліквідності банківської системи, операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери.

Причинами низької активності залучення кредитних ресурсів у агропромислове виробництво

протягом останніх років з позиції позичальника є: нестабільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств; відсутність ліквідної застави в позичальників; неготовність сільського населення до сприйняття практики кредитування іншими фінансовими структурами.

Стабільний розвиток сільського господарства України в умовах ринкових перетворень можливий за умови ефективного функціонування малого і середнього бізнесу на селі, підвищення прибутковості яких залежить від належного фінансового забезпечення, в тому числі за рахунок кредитних ресурсів, яке є передумовою підвищення розвитку агропромислового виробництва та економічного зростання економіки країни.

Кириченко О. [8, с. 47] вирішення проблеми кредитного забезпечення вбачає у вдосконаленні законодавства щодо кредитних спілок як основних кредиторів малого і середнього бізнесу та наголошує на важливості побудови системи сільської кооперації, зауважуючи те, що «щорічно з бюджету виділяються значні кошти на механізм компенсацій сільгоспвиробникам процентних ставок за банківськими кредитами, а кредити комерційних банків отримують, як правило, сильні господарства».

Основними проблемами подальшого розвитку кредитних спілок в Україні є: недостатній для належного виконання їхніх зобов'язань перед членами рівень капіталізації; відсутність дієвої інфраструктури фінансової та технічної підтримки ефективної діяльності кредитних спілок; брак ефективного механізму захисту прав членів кредитних спілок, у тому числі системи гарантування вкладів; існування значної кількості кредитних спілок, що у своїй діяльності не дотримуються основних принципів міжнародного кооперативного руху й вимог щодо захисту прав їх членів; низький рівень професійної діяльності та технічної оснащеності переважної більшості кредитних спілок [9, с. 51].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, в Україні, на відміну від світової практики кредитного забезпечення, немає мережі спеціалізованих банків, які б обслуговували фінансові потреби селян та дрібних підприємств АПК. Тому цікавим є досвід розвинутих країн (Німеччини, Франції, Польщі тощо), у яких кооперативний рух досить активно зайняв своє місце як основна ланка у фінансово-кредитному забезпеченні агропромислового виробництва за сприяння і проведення державної політики через застосування заходів правового, економічного і адміністративного регулювання.

Враховуючи зарубіжний досвід, вважаємо за необхідне, задля забезпечення вільного доступу до кредитних ресурсів підприємств малого і середнього бізнесу, сприяти розвитку кооперативної кредитної системи як альтернативи банківським установам, стимулювати розвиток кредитних спілок через вдосконалення законодавства, яке розширить їх можливості, та створення мережі спеціалізованих банківських установ, які кредитуватимуть аграріїв на прийнятних для них умовах.

Завершена і вдосконала трирівнева система сільськогосподарської кредитної кооперації зможе функціонувати за умови злагодженої взаємоузгодженої політики, спрямованої на ефективну діяльність усіх рівнів кредитної кооперації, основою якої стане Центральний кооперативний банк, який займатиме чільне місце у банківській системі України як банк другого рівня та в системі кредитної кооперації – як банк першого рівня, що спеціалізуватиметься на кредитуванні найбільш обмежених у доступі до кредитних ресурсів суб'єктів малого і середнього бізнесу.

Список літератури

1. Сільське господарство України 2013 [Текст] : статистичний збірник / за ред. Н. С. Власенко. Державний комітет статистики. – 2014. – 34 с.
2. Сільське господарство Вінниччини [Текст] : статистичний збірник 2012 / Державна служба статистики України. Головне управління статистики [За ред. Рибалко С. В.]. – Вінниця. – 2013. – 307 с.
3. Рябоконт, В. П. Соціально-економічна сутність аграрної політики та шляхи її реалізації [Текст] / В. П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2011. – №6. – С. 3-8.
4. Худолій, Л. М. Удосконалення системи банківського кредитування малого підприємництва в аграрній сфері України [Текст] / Л. М. Худолій, І. Л. Годованець // Агросвіт. – 2011. – №11. – С. 30-32.
5. Дзюблюк, О. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи [Текст] / О. Дзюблюк // Світ фінансів. – 2010. – Випуск 3. – С. 7-14.
6. Гідулян, А. Підходи до визначення суб'єктів малого і середнього бізнесу та їх застосування в банківській практиці [Текст] / Андрій Гідулян // Вісник НБУ. – 2011. – №7(185). – С. 40-45.
7. Юхименко, П. Проблеми кредитування аграрного бізнесу в умовах ринкової економіки [Текст] / П. Юхименко, О. Загурський, М. Розпутня // Банківська справа. – 2011. – № 4(98). – С. 59-66.

-
8. Кириченко, О. Кредитування малих та середніх підприємств аграрного сектору економіки [Текст] / Олександр Кириченко, Юлія Вигівська // Банківська справа. – 2011. – №3. – С. 31-47.
 9. Олійник, О. Аналіз ринку кредитних послуг [Текст] / Олена Олійник // Агробізнес сьогодні. – 2011. – №18(217). – С. 50-52.

References

1. Vlasenko, N. S. (2014). Silske gospodarstvo Ukrainy : statystychnyy zbirnyk za 2013.
2. Rybalko, S. V. (2013). Silske gospodarstvo Vinnychynu. Statystychnyy zbirnyk za 2012.
3. Ryabokon, V. P. (2011). Sotsialno-economichna sutnist agrarnoi polityky ta shlyahy ii realizatsii. Ekonomika APK, 6, 3-8.
4. Hudolii, L. M., Godovanets, I. L. (2011). Udoskonalenja systemy bankivskogo kredytuvanja malogo pidpryyemnytstva v agrarnii sferi Ukrainy. Agrosvit, 11, 30-32.
5. Dzyublyuk, O. (2010). Aktyvizatsiya bankivskogo kredytuvanja malogo ta serednyogo biznesu v systemi zahodiv iz podolanya finansovo-economichnoi kryzy. Svit finansiv, 3, 7-14.
6. Gidulyan, A. (2011). Pidhody do vyznachenya subyektiv malogo ta serednyogo biznesu ta ih zastosyvanya v bankivskiy praktytsi. Visnyk NBY, 7(185), 40-45.
7. Yuhymenko, P., Zagyrskiy, O., Pozputnya, M. (2011). Problemy kredytuvanja agrarnogo biznesu v umovah rynkovoї ekonomiky. Bankivska sprava, 4(98), 59-66.
8. Kyrychenko, O., Vygovska, Yu. (2011). Kredytuvanja malyh ta serednih pidpryyemstv agrarnogo sektoru ekonomiky. Bankivska sprava, 3, 31-47.
9. Oliynyk, O. (2011). Analiz rynku kredytnyh poslug. Agrobiznes syogodni, 18(217), 50-52.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2015 р.